ANDREI ȚURCANU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

MIHAI CIMPOI ŞI MĂSURA DE LAUDĂ A CRITICII

Abstract

Mihai Cimpoi's writing is marked from the beginning by what Blaise Pascal called *l'esprit de finesse*. His radical aesthetic way to perceive literature and his way to place himself from it in a lyrical-romantic detachment firmly places him far away from the dogma of socialist realism obedient to the party directives. Instead of wooden language of the time he brings critical neological phrasing, the metaphor, the tone. A new feature of the criticism of that time is also the aesthetic impressionism of his commentary. Precise lines and „geometric" thinking are replaced by „free" dissociation, bringing a rhapsody spirit that is totally original for Bessarabian literary criticism. Basically, this is a reply given to proletcultism that is even called by our critic as „aesthetic rehabilitation." There is a kind of Mihai Cimpoi's specific way to admire without using adjectives hiding his superlativ manner of aesthetic appreciation and characterization of literature in fanciful style. The critic's localization in ethereal space of the aesthetic is a kind of literary bovarysm, a form of daydreaming at some ideal heights. The critic flatters, but does not descend to a common minstrel service function. His taste works selectively, it ignores ideological scrap and only where it notices flashes of creativity his imagination goes in front of literature and fables in a happy oblivion of himself, spreading generously, in an act of impressionist aestheticization, mirages of stylistic volutes.

Keywords: national character, literary dogma, ideology, aesthetic rehabilitation, l'esprit de finesse, aesthetic impressionism, rhapsody spirit.

Mihai Cimpoi a venit în critica literară imediat după ce lui Vasile Coroban i se administrase de către cel mai înalt for al comuniştilor de atunci o lecție dură de „internaționalism proletar". „Specificul național" ca demers al identității se dovedea astfel un teren minat. Partidul veghea cu străşnicie atenționând: „Pe aici nu se trece!" Tânărul picat din nordul Basarabiei la Chişinău mai avea şi handicapul unui prenume cu o rezonanță neaoş românească, la care a ținut cu tot dinadinsul. Ar fi putut, bunăoară, să se facă, fără probleme, *Mihail*, ca să nu mai zgârie urechea autohton-moldov'nească a unor secretari-ideologi ai Comitetului Central. Nu a făcut-o. A rămas cu acest „stigmat" al vechiului regim (burghezo-moşieresc), parcă pentru a sfida şi a tulbura serenissima „ocârmuire" comunistă cu originea sa „nesănătoasă" neproletară românească. Cu acest prenume şi cu această îndârjire de a se ține de el, Mihai Cimpoi ar fi trebuit să ia calea lui Vasile Coroban, nesupusul, justițiarul, naționalistul (auzi, Doamne, ce cuvânt pentru internaționaliştii din toate țările şi din toate timpurile!). Paradoxal, dar nu a făcut-o nici

BDD-A6814 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:13:58 UTC)

pe asta. Şi nici la normele literare ale lui Zunea Săpunaru, ideologul partidului, strict închingate în sarcofagul unei „concepții" mortificatoare şi cu sclipiri amenințătoare de cuțite de ghilotină printre ele, *fireşte*, nu a aderat.

Mihai Cimpoi nu avea stofă pentru ideologii, şi nici luptător „pe baricade" nu se arăta să fie. Deşi se regăsea întru totul de-a dreapta lui Vasile Coroban şi se vedea alături de el în efortul acestuia de afirmare a individualității literaturii naționale, atitudinea sa critică refuza gesturile rectilinii, ocolea sau tăia *uşúre* unghiurile, înmuia colțurile, acolo unde acestea etalau o geometrie agresivă prea pronunțată. Cu alte cuvinte, de la bun început autorul „Disocierilor" se vedea marcat de ceea ce Blaise Pascal numea *l'esprit de finesse*.

Nu blocurile conceptuale ale literaturii îi foloseau lui de jaloane ale exercițiului său critic, Vasile Coroban făcuse din acestea nişte metereze din spatele cărora împuşca spre turnurile pătrate şi ambrazurile amenințătoare ale fortificațiilor realismului socialist cu o încăpățînare pe care o egala doar inflexibilitatea rigidă a tirurilor de dincolo. „Disocierile" lui Mihai Cimpoi erau departe de a indica un câmp de luptă. Criticul discuta autori, opere, orientări literare într-o luare totală în paranteză a prezenței „adversarului" neînduplecat. Acesta parcă nici n-ar fi existat. De altfel, modul său radical estetic de a percepe literatura şi felul de a se situa față de ea într-o detaşare lirico-romantică îl făceau să n-aibă nici o treabă cu pretențiile „estetice" ale „hegemonului proletar" supuse cu totul directivelor ideologice de partid.

Vasile Coroban, ferocele justițiar într-o lume a arbitrarului, răspundea dogmei abuzive şi restrictive a realismului socialist cu un cod al normelor literare constituite de-a lungul secolelor, bazate pe legile fireşti ale rațiunii şi bunului simț. Invocarea acestui cod estetic avea cu preponderență o finalitate justițiară, exercițiul critic vădea accente puternice de *proces în care se făcea dreptate*, proclamându-se adevărul şi dezavuându-se falsurile. Mai în spate, undeva în urmă, Ion Ciocanu încerca şi el marea cu degetul, adică să se ia la trântă cu dogma „proletară", să înfrunte învățătura ei primitivă. Dar nu o făcea direct, piept la piept şi cu intransigența lui Coroban, ci răstălmăcindu-i într-o mimicrie „plebee" îndrumările, preluându-le şi interpretându-le într-un sens cu totul contrar celui recomandat de „întâistătătorii" ei, Marx şi Lenin.

Mihai Cimpoi refuză din start să aibă vreo atingere cu această ciupercă ideologică de intruziune literară. Nu o înfruntă, o ignoră, impune în locul stridențelor ei de surle şi chimvale un cântec cu totul nou şi pe altă frecvență de undă. În locul limbajului de lemn, el aduce frazarea neologistică, metafora critică, nuanța. E ceea ce, într-un mediu lingvistic agresat din toate părțile şi abia ieri rupt de coada vacii, fascinează cel mai mult, ca o vrajă căzută de aiurea. Să recunoaştem, în această privință Mihai Cimpoi se află, în anii de debut, cu mult înaintea tuturor confraților săi de condei, critici, prozatori, poeți. Şi încă o „noutate" pentru acei ani – impresionismul estetic al comentariului său. Liniile precise şi, în mod curent, inhibate ale gândirii critice precum şi obişnuita, rigida ei geometrie analitică sunt înlocuite de „libere" disocieri din vârful peniței, inaugurând, astfel, un spirit rapsodic cu totul nou pentru critica literară din Basarabia. În mare, aceasta e o replică, faimoasa replică a şaizecismului dată proletcultismului şi numită chiar de criticul nostru „reabilitarea esteticului". Mihai Cimpoi preferă formula sa extremă, care exclude orice intercondiționare cât de cât vizibilă sau măcar intercalări accidentale ale acestor ireductibile antiteze ale existenței literare. Băile de estetism nu au în fundalul lor o miză

BDD-A6814 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:13:58 UTC)

programatică expresă, în ele nu se citesc criterii de apreciere sau un program de valorizare literară cu inevitabile cumpăniri, elogii şi respingeri.

Spre deosebire de critica oficioasă şi cea aservită regimului, căreia maculatura aliniată şi „învăţămintele" sacrosancte ale partidului îi prilejuiesc adevărate „festinuri" de laude şi susţinere, pentru criticul „Disocierilor" toate aceste „vremelnicii" şi „nimicuri" pur şi simplu nu există. Em. Bucov, de exemplu, de sub peniţa căruia odele noilor „zări roşietice" curg ca din raţă, nu s-a învrednicit nici de o consemnare cât de prizărită, iar numele său abia de este pomenit, în treacăt, de vreo câteva ori printre alţi autori, în cărţile sale. În schimb, orice licărire de talent, cele mai timide manifestări estetice cu o minimă promisiune de originalitate şi firesc (mai ales, de firesc!) declanşează nesfârşite spectacole de „admiraţie". E un fel al lui Mihai Cimpoi de a admira specific, fără adjective, ascunzându-şi modul superlativ de apreciere şi caracterizare estetică a literaturii într-un ecleraj stilistic plin de fantezie şi de un fast gongoric (în sensul pozitiv totuşi al acestui cuvânt) aparte.

Uneori chiar e greu de precizat câtă detaşare, câtă visare sau cât narcisism se ascunde în volutele spectaculoase ale comentariului său. Oricum, putem afirma cu certitudine că distanţarea de tribulaţiile dogmei totalitare, atât în aspectele ei doctrinare, cât şi în acele ce ţin de ejecţiile ei de „creaţie", şi situarea criticului în spaţiul eterat al esteticului, dincolo de a fi o (i-aş spune, îndoielnică) formă de „rezistenţă prin cultură", este un fel de bovarism literar, o formă de visare cu ochii deschişi la nişte culmi ideale, pe care, ipotetic, literatura le-ar putea atinge. Într-o literatură mare, cu opere împlinite şi autori pe care timpul i-a trecut în panteonul de „scriitori clasici", George Călinescu scria: „Adesea am trişat, visând pe marginea textelor." Acum să ne întrebăm: cum se simţea Mihai Cimpoi în literatura „moldovenească" atunci când aceasta era „literatură" doar cu aproximaţie şi literatură română – numai într-o parte insulară, insignifiantă? Textele sale ne-o spun cu prisosinţă. Se simţea un visător în plină zi ori, mai exact, în plină noapte totalitară. Un visător „trişând pe marginea textelor", vorba lui Călinescu, închipuind în Basarabia sovietică o mare literatură sau, cel puţin, o literatură despre care se poate discuta cu trimiteri nonşalante la Goethe, Heidegger, Baudelaire, Whitman.

Într-un mediu al arbitrarului, măsura de laudă nu mai ţine de criterii sau de bun-simţ, fiind dictată de un mercenariat ideologic sau (şi) arivistic al oportuniştilor de tot felul. Lăudătorii de profesie prinşi în eternul ritual de a „umfla elefantul" au prisosit întotdeauna. Fără îndoială, Mihai Cimpoi nu are nimic cu aceştia. Chiar dacă adesea era vorba de un bilet în alb fără o acoperire valorică reală, elogiul său, elegant şi rasat, într-un climat al gestului primitiv şi impudic pupincurist, avea aerul acordării unui blazon de noblеţe şi credibilitate. Atât timp cât „visările" criticului se ţineau departe de poncifele partinice şi de „literatura" aservită acestora, chiar evidentele „ungeri" cu alifiile unor laude nemeritate, la începuturi, treceau drept exerciţii de rafinament ale unui Aristarc romantic şi îngăduitor. Caracterul nu mai conta. Omul mergea, egal şi olimpian, sus-sus de tot, undeva departe, înaintea literaturii pe care o comenta, aburind-o pe aceasta c-un chip civilizat şi plin de distincţie, plauzibil în tuşele de contur şi nuanţele sale de bază. Restul nu mai avea vreo importanţă. Mai poate parcă interesa altceva, când cu aceste „mirungeri", cultivând cu o dignitate ostentativă estetismul şi inefabilul, însăşi fantasma Eternităţii părea să pogoare, supusă, printre scriitorii uitatei provincii româneşti? Principiile cu principiile, valorile cu valorile. Asta pare să fie raţiunea tolerării neangajării „civice" şi a mizei pe estetic a lui Mihai Cimpoi într-un climat al intoleranţei ideologice. Dincolo de interesele

BDD-A6814 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:13:58 UTC)

de partid, *nomenclatura* scriitoricească are, înainte de toate, orgolii. Mai puțin orgolii de creație, unde cedările în fața chemărilor sirenelor partinice sunt considerate ca inevitabile şi necesare, şi într-o măsură nelimitată, exacerbate până la un sindrom de grandomanie colectivă, orgolii de *creatori*. Un Andrei Lupan sau un Pavel Boțu, de exemplu, înțelegeau, cred, perfect trebuința osanalelor unor lăudători de serviciu, garnisite din abundență cu obişnuitele mirodenii ideologice. Ele le susțineau un chip „civic" credibil şi nepătat în fața forurilor superioare de partid. Dar nu e mai puțin adevărat că, în adâncul sinelui lor, un alt eu se zbuciuma cu o sete de laudă poate infinit mai mare decât a celui oficial, la vedere. „Eternitatea" prezentului socialist, care îi înconjura ocrotitor cu onoruri şi funcții de tot soiul, se vroia dublată în forul interior de *gloria eternă* de scriitori, sentiment care în băile de estetism ale disocierilor lui Mihai Cimpoi îşi găsea deplina împlinire şi totala satisfacție.

Criticul măgulește, dar, am spus, nu coboară la funcția comună de menestrel de serviciu. Gustul său operează selectiv, ignoră maculatura ideologică şi doar acolo unde întrezăreşte sclipiri de creativitate autentică, imaginația sa o ia înaintea literaturii şi fabulează într-o fericită, parcă, uitare de sine, împrăştiind „disociativ", cu generozitate, într-un act de estetizare impresionistă, miraje de volute stilistice. Ce ar fi fost „literatura sovietică moldovenească" fără acest lustru de urbanitate şi distincție al lui Mihai Cimpoi e uşor de închipuit – un câmp arid de „flori de pârloagă", ca să folosim metafora lui Pan Halippa, în care natura se arată banal şi uniform, zgârcită la parfumuri şi modestă în fantezia ei coloristică.

Şi-a dat oare el seama de acțiunea mitocritică a demersului său? Probabil, da. Oricum, să ne întrebăm: ce se mai putea fabula pe marginea unor noi apariții care nu făceau decât să repete clişeistic vechile „găselniți" ori să se alinieze cu oportunism „cântecului general", vorba poetului comunist Pablo Neruda, al scriitorilor cu o adresă comună – Uniunea Sovietică? Doar nişte plictisite frazări în continuarea celor spuse deja. Nu întâmplător neangajarea sa inițială trece cu anii în nepăsare şi urât chiar, semnele vădindu-se deja în "Focul sacru", despre care Eugen Lungu scrie că e cartea cea mai neizbutită a lui Cimpoi. „Focul sacru" e şi ultima culegere de articole critice scrise pe marginea procesului literar basarabean în derulare. Următorul volum, „Cicatricea lui Ulysse", urcă deja ştacheta, atestă cu totul alte preocupări literare, acestea fiind marile culmi ale literaturii universale Byron, Dostoievski, Tolstoi, Márquez etc. În continuare vine monografia despre Eminescu „Narcis şi Hyperion".

Aceasta nu înseamnă că aparițiile literare curente nu-l interesează. El scrie mai departe recenzii sau articole de sinteză, pe care le publică în presa periodică, unde – deloc întâmplător! – au şi rămas să zacă, fără a mai reveni asupra lor după adoptarea alfabetului latin pentru a le republica. Regăsim în aceste „scrisuri" fulgerări de gânduri, observații sclipitoare, păreri interesante şi originale, nuanțări subtile, dar şi o indolență, dincolo de care e greu să ghiceşti ce este mai mult: o sațietate de „literatura moldovenească" ori un fel de a scăpa de problemele existenței prin retragerea într-o comodă indiferență. Se pare că şi una, şi alta. După 1990 sațietatea sa de „literatura moldovenească" este rezolvată, în „O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia", rapsodic, prin ajustarea şi îngrămădirea într-un text unic de formule concise, aforistice, ce surprind şi definesc opere şi autori despre care anterior a scris zeci de pagini, iar indiferența criticului se vădeşte în maniera industrioasă de a prefața şi a scrie, cu o plictisită îngăduință, despre oricine. Parcă am avea de-a face cu un Aristarc metamorfozat într-un Hyperion care, în fața veşnicei idile a cătălinilor din literatura basarabeană, moare de urât.

BDD-A6814 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 00:13:58 UTC)